

בין תורה להשכלה – "חכמת יוונית"

1. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מ"ט.

משנה:

בפולמוס של טיטוס - גזרו על עטרות כלות, ושלא ילמד אדם את בנו יוונית.

גמרא:

ושלא ילמד את בנו יוונית. ת"ר: כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה, היה הורקנוס מבחוץ ואריסטובלוס מבפנים. בכל יום ויום היו משלשלין דינרים בקופה ומעלין להן תמידים. היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית, לעז להם בחכמת יוונית, אמר להן: כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם. למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי חומה, נעץ צפרניו נזדעזעה א"י ארבע מאות פרסה. אותה שעה אמרו: ארור אדם שיגדל חזירים, וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית; [...] וחכמת יוונית מי אסירא? (=האם אסורה?) והאמר (=והרי אמר) רב יהודה אמר שמואל משום רשב"ג, מאי דכתיב (=מהו שכתוב): "עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי?" אלף ילדים היו בבית אבא, חמש מאות למדו תורה וחמש מאות למדו חכמת יוונית, ולא נשתייר מהן אלא אני כאן ובן אחי אבא בעסיא! שאני (=שונים) של בית ר"ג, דקרובין למלכות הוו (=שקרובים למלכות היו);

רש"י

חכמת יוונית - לשון חכמה שמדברים בו בני פלטיין ואין שאר העם מכירין בו.
מלכי בית חשמונאי - שני אחים שהיו מתקוטטין על המלוכה הורקנוס ואריסטובלוס.
היה הורקנוס מבחוץ - צר על ירושלים והביא עמו חייל רומיים.
משלשלים להם דינרי כסף בקופה - מתרומת הלשכה לתמידים.
היו שם זקן אחד - מבפנים.
לעז להם - לאותן שבחוץ.
נעץ צפרניו נזדעזעה - מחמת המלך שבערה על חילול שמו. מאי דכתיב - לא גרס אלא ר"ש קרא מקרא זה על עצמו ואמר שעליו לעולל את עיניו בבכי יותר מן הכל.
עוללה - מנוולת את עניי.
לנפשי - על נפשי מפני קורותיי.

2. פירוש הרמב"ם למשנה, סוטה פרק ט, משנה טו

ואמרו יוונית, רוצה לומר חוכמה יוונית, לפי שהיו מכנים את הרמזים שבדיבור, וכן דברים שאינם כפשוטם אלא יש להם עניין נסתר, חכמה [...] והיה אצל היונים דברים מעין אלה מיוחדים אצל אומה זו שמשוחחים בהם מה שרוצים כעין רמזים וחידות [...] ודבר זה אין לי ספק שנשתקע ולא נשאר ממנו בעולם היום לא מעט ולא הרבה

❖ על פי הרמב"ם, מהי חכמת יוונית?

❖ האם האיסור קיים להלכה?

3. הקדמת הרמב"ם לפירוש מסכת אבות (שמונה פרקים), פתיחה

ודע, כי הדברים אשר אומר אותם באלו הפרקים, ובמה שיבוא מן הפירוש, אינם עניינים שחידשתים אני מעצמי, ולא פירושים שבדיתים, אלא הם עניינים מלוקטים מדברי החכמים, במדרשות ובתלמוד וזולתו מחיבוריהם, ומדברי הפילוסופים גם כן, הקדומים והחדשים, ומחיבורי הרבה בני אדם. ושמע האמת ממי שאמרה. ואפשר שאביא לפעמים מימרה שלימה שהיא לשון ספר מפורסם, ואין בכל זה רע, ואיני מתפאר במה שאמרו מי שקדם, לפי שאני כבר הודיתי בזה, ואף על פי שלא אזכור: אמר פלוני, אמר פלוני, שזו אריכות אין תועלת בה; ואפשר, לפעמים, ששם האיש ההוא יכניס בלב מי שאין תבונה בו - שזה הדבר נפסד, ויש בו תוך רע שלא ידעהו. ומפני זה ראיתי שלא לזכור האומר, הואיל וכוונתי שתושג התועלת לקורא, ושנבאר לו העניינים הצפונים בזאת המסכתא.

❖ מהם מקורותיו של הרמב"ם?

❖ מדוע אין הרמב"ם מביא דברים בשם אומרם?

4. משנה תורה, הלכות קידוש החודש פרק יז, כד

וטעם כל אלו החשבונות ומפני מה מוסיפים מנין זה ומפני מה גורעין, והיאך נודע כל דבר ודבר מאלו הדברים, והראיה על כל דבר ודבר, היא חכמת התקופות והגימטריות שחברו בה חכמי יון ספרים הרבה והם הנמצאים עכשיו ביד החכמים, אבל הספרים שחברו חכמי ישראל שהיו בימי הנביאים מבני יששכר לא הגיעו אלינו, ומאחר שכל אלו הדברים בראיות ברורות הם שאין בהם דופי ואי אפשר לאדם להרהר אחריהם, אין חוששין למחבר בין שחברו אותנו נביאים בין שחברו אותם גוים, שכל דבר שנתגלה טעמו ונודעה אמתתו בראיות שאין בהם דופי אין סומכין על זה האיש שאמרו או שלמדו אלא על הראייה שנתגלתה והטעם שנודע.

❖ מהי ההצדקה ללימוד מדע ופילוסופיה?

❖ מהו הקריטריון לאימוץ דעה זו או אחרת, על פי הרמב"ם?

5. רבי אליהו בן שלמה זלמן קרמר, הגר"א, הגאון מוילנה (1720-1797), נכתב ע"י ר' ברוך משקלוב בהקדמה לספר אויקלידס בתרגום עברי

כל מה שיחסר לאדם ידיעות משארי החכמות, לעומת זה יחסר לו מאה ידות בחכמת התורה, כי התורה והחכמה נצמדים יחד

6. הרב אברהם יצחק הכהן קוק (1865-1935), אדר היקר, עמ' קכט

על כן עם הגברת עוז התורה, הרחבת החכמה העולמית לפי האפשרי מוכרחת היא. אם אי אפשר לו לכל בן תורה להיות חכם רשמי בכל מקצועות המדעים, אבל אפשר לו להיות איש יודע את המצב הכללי של החכמות בעולם ואת פעולתן על החיים, למען יכיר את הסגנון הכללי של צביון הרוח בדורו, כדי שידע איך לפרנסו ולהטיבו.

❖ מהו תפקיד החוכמה על פי הגר"א והרב קוק? ❖ על פי הרב קוק, איזו רמה של השכלה מדעית צריכה להיות לבן תורה?

החוכמה כאישה

1. איגרת הרמב"ם לחכמי לונל

ומודיע אני משה [...] שאף על פי שבטרם אֶנְצָר בבטן התורה ידעתי, ובטרם אצא מרחם לתלמודה הקדשתני, ולהפיץ מעיינותיה חוֹצָה נתנתני, והיא איילת אהבי ואשת נעורי, אשר באהבתה שגיתי מבחורי – ואף גם זאת נשים נכריות נעשו לה צרות, מואביות עמוניות אדומיות צידוניות חתיות, והאל יודע כי לא נלקחו מתחילה אלא להיותן לה לרקחות ולטבחות ולאופות, להראות העמים והשרים את יופיה כי טובת מראה היא עד מאוד, מכל מקום נתמעטה עונתה, שהרי נחלק לבי לחלקים הרבה בכל מיני חכמה

❖ למה ממשיך הרמב"ם את התורה ואת החוכמות? ❖ מהן תפקידן של החוכמות על פי משל זה?

2. החרם שחיבר הרשב"א (=ר' שלמה בן אדרת, 1235-1310) על לימוד הפילוסופיה, 1305

קול ה' לעיר יקרא, קול ה' חוצב להבות, קול אומר קרא. קרא נא באוזני העם, מי שם שמות בארץ, מי פרץ גדרה, מי בז ליקהת אם ויסירה מגבירה, מי בעל בת אל נכר ועל ראש כל דרך את מקורה הערה [...] שלחו זמורה על אפם, כזמרי לעיני משה ולעיני כל העדה, ההושיבו נשים נוכריות ושלחו לנפשה בת יהודה. לעין כל דדי נכריה עשו וישתכחו בעיר אשר כן עשו

❖ כיצד מתואר לימוד הפילוסופיה על פי המשל? ❖ מהי עמדתם של בעלי החרם על לימוד חוכמה חיצונית?

3. אבא מארי בן משה בן יוסף הירחי מלוניל (המאה השלוש עשרה)

כמשפט הגבירות יעשה לה לנשאה ולנטלה ולא יישמע שווד ושבר בגבולה [...] כל כבודה בת מלך יקרה, פניה לא יראו אלא למי שנפשו מטוהרה ולמה נסירה מגבירה, ראויה זאת למלך, ולמה נמכרה כאמה, תצא כצאת העבדים וחסר לחם ומחזיק בפלך, תחזר בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר אתענה תחת יד משא כל הבא כעבד כאדוניו כנער כזקן כנקלה כעשיר כהלך, מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה, ותעלולים ימשלו עליה ועבדיה גם שכיריה בקרבה, אשרי אנשיה עינם תחוס על כבודה, ושמרו את משמרתה ולא יתנו המשחית לבוא בסודה, אשרי הגבר תורתו תלמדנו לסגור בעדה

❖ מהן, לדעתכם, המסקנות המעשיות העולות ממשל זה?

❖ כיצד מתוארת החכמה על פי קטע זה?

❖ לדעתכם, לאיזה מחנה השתייך אבא מארי בפולמוס על לימוד הפילוסופיה?

